

означальний займенник *сам(о)* вказує на те, що чарівний килим літає самостійно, без сторонньої допомоги та якихось спеціальних технічних засобів і керований силою думки. Точнішею є назва *літайкилим(-ок)*, утворена за допомогою дієслова наказового способу та іменника, що не суперечить нормам української мови, адже за цим зразком утворено багато українських (козацьких) прізвищ, пор., *Підкуймуха, Непийвода, Нечуйвітер*.

Отже, замість слова *килим-самоліт* рекомендуємо вживати мотивованішу назву *літайкилим(-ок)*.

ЧИ ВАРТО ВІДКРИВАТИ ВОГОНЬ?

ДІЛЬНА

Оксана Андріївна,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри гуманітарної освіти Львівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти; вул. Огієнка, 18а, Львів, Львівська область, 79007
E-mail: dilnamartynyak@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7798-7374>

Oksana

DILNA,

PhD in Philology, Docent of the Humanities Education Department of Lviv Regional Institute of Post-Diploma Pedagogical Education; Ohienka St., 18a, Lviv, Lviv region, 79007
E-mail: dilnamartynyak@gmail.com

Сучасне публічне мовлення дуже швидко реагує на зміни в житті суспільства, активізуючи окремі пласти лексики (приміром, терміносистеми), висуваючи на перший план другорядні значення слова, надаючи слову нового значення, використовуючи стилістично марковані лексеми тощо. Простежити ці мовні зміни можемо, насамперед, у мовленні журналістів на шпальтах газет і на телеекранах.

Сьомий рік поспіль випуски новин на різних телеканалах починаються здебільшого з відомостей про воєнні дії на сході України. Послугуючись військовою термінологією, журналісти часом вдаються до недоречних кальок з російської мови. Наприклад, активно побутує словосполучення *відкривати вогонь*.

В одинадцятитомному «Словнику української мови» дієслово *відкривати* має дев'ять значень, які фактично дублюють значення російського слова *открывать*. Проте в сучасному мовленні це дієслово має набагато меншу сполучуваність і досить часто, залежно від контексту, його заміняють іншими дієсловами. А саме: *відкривати двері (браму, вікно)* – треба *відчиняти (клямкою), відмикати (ключем)*; *відкривати книжку* – треба *розгортати книжку*; *відкривати кран* – треба *відкручувати кран*; *відкривати очі* – треба *розплющувати очі*; *відкривати рот* – треба *розтуляти рот*.

Скальковані словосполучення виникли через перенесення на український ґрунт правил лексичної сполучуваності, що характерна для російської мови.

Щодо іменника *вогось*, то в цьому контексті воно має значення «*стрільба з гвинтівок, гармат*» (СУМ I: 715). Тобто це своєрідне скорочення фрази «*обстріл з вогнепальної зброї*», адже в сучасних умовах вся зброя дистанційного типу є вогнепальною. У російській мові слово *вогось*, також використовують у значенні «*стрільба ружейная или артиллерийская*» (СР).

Військовою терміносполучкою *відкривати вогось* «Словник української мови» ілюструє сему «*починати які-небудь дії*»: *Партизани кілька разів відкривали вогось по літаках* (СУМ I: 595). Отже, коли вживаємо сполучку *відкривати вогось*, то маємо на увазі початок дії, а саме – обстрілу.

Тлумачний словник російської мови так само рекомендує вживати це дієслово для позначення початку дії: «*начать что-либо; положитъ начало существованію, деятельности учреждений, предпріятий и т. п. или послужитъ началом каких-либо процессов (Неприятель открыл ураганний артиллерийский огонь)*» (СР).

Чим варто замінити словосполучку *відкривати вогось*?

«Російсько-український словник для військовиків» перекладає російську терміносполучку *открытие огня* як *розпочинання вогось* (СВ: 155). Отже, можемо зробити висновок, що укладачі пропонують уживати *розпочинати вогось* замість *відкривати вогось*. Тут виявляється ще один цікавий аспект російської військової лексики – за всяку ціну зробити вислів

патетичним і урочистим, а тому фразу *начать огонь*, яка має побутове звучання, не вживають. Натомість, *открыть огонь* звучить більш пафосно, навіть дещо таємниче і сакральньо завдяки багатозначному дієслову *открыть*.

У випусках новин часто чуємо такий вислів: «*За останню добу російські війська кілька разів відкривали вогонь по українських позиціях*». У цьому контексті сполуку *відкривати вогонь* вживати недоречно, бо вона, вказуючи на початковий етап певної дії, ніби пом'якшує значення слова, применшує негативні наслідки названої дії. Але журналісти, які звітують про воєнні події, не мають наміру кожного разу вказувати лише на початковий етап обстрілу, а чітко називають кількість ворожих обстрілів за конкретний період. *Обстріл – це тривала стрільба по якій-небудь цілі*» (СУМ V: 586).

Іноді замість *відкривати вогонь* уживають розмовне дієслово *гатити*, що має яскравий експресивний відтінок. Проте просторічну лексику не варто використовувати в публіцистиці, бо це знижує стиль висловлювання, надає йому фамільярного звучання. Окрім цього, дієслово *гатити* може спричинити неоднозначне трактування фрази, адже його першим прямим значенням є «*робити гатку*» (СУМ II: 41).

Скалькована терміносполука *відкривати (відкрити) вогонь* активно побутує в публічному мовленні ще й тому, що має більш книжне й офіційне звучання. Але рекомендуємо вживати однослівний відповідник *обстрілювати (обстріляти)*, який більш точно і сконденсовано передає потрібну інформацію та ілюструє специфічну рису системи українського словотворення, яка, на відміну від російської мови, прагне до стислих однослівних назв.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

СР – Большой толковый словарь русского языка. URL: <http://gramota.Ru/slovari/dic/> (останнє звернення: 26.04.2020).

СВ – Бурячок А., Демський М., Якимович Б. Російсько-український словник для військовиків. Київ: Ватра, 1995.

СУМ – Словник української мови: в 11 томах. Київ: Наукова думка, 1970 – 1980.